

La coeducació: clau per a l'èxit educatiu

SUMARI

1.	INTRODUCCIÓ.....	3
2.	MARC CONCEPTUAL I LEGAL.....	5
2.1.	Origen del terme i evolució	5
2.2.	Marc normatiu català.....	8
2.3.	Què volem dir amb la paraula <i>coeducar</i> ?	9
3.	ÀMBITS D'ACTUACIÓ	14
3.1.	Àmbits d'actuació des dels centres educatius	15
3.2.	Àmbits d'actuació més enllà dels centres educatius: cap a un municipi feminista.....	22
3.3.	La importància de la metodologia.....	26
4.	RESULTATS DE LA COEDUCACIÓ: L'AVALUACIÓ	29
4.1.	Sentit de l'avaluació.....	29
4.2.	Què vol dir avaluar la coeducació?	30
4.3.	Eines per a l'avaluació.....	32
5.	EXEMPLE DE BONA PRÀCTICA	34
6.	RECOMANACIONS	36
	REFERÈNCIES DOCUMENTALS	37
	ANNEX	39

1. INTRODUCCIÓ

El concepte de coeducació ha anat evolucionant al llarg dels anys en paral·lel als avenços dels feminismes; coeducar o tenir una perspectiva feminista de l'educació vol dir tenir un compromís amb la no-discriminació i la lluita per a la igualtat d'oportunitats.

Cada cop són més els municipis, els centres educatius i les organitzacions de la comunitat educativa que s'interessen per aquesta perspectiva amb la voluntat de posar en pràctica accions i projectes que promoguin **la igualtat i la lluita contra les violències masclistes**.

Per què és important nodrir-se d'aquesta perspectiva?

- Per visibilitzar el masclisme, l'LGTBI-fòbia, les desigualtats que promou el sistema sexe-gènere binari i aconseguir espais habitables i promotors de la igualtat d'oportunitats.
- Per guanyar una perspectiva preventiva de la discriminació: és clau treballar la coeducació des de les primeres etapes de la vida, perquè en el procés de desenvolupament i socialització s'instal·len les creences, els comportaments i les actituds que poden ser limitants per a les persones.
- Per promoure una educació que acompanyi les persones a ser més qui són i connectar amb el potencial individual i col·lectiu.
- Per erradicar les violències masclistes i LGTBI-fòbiques, racistes i capacitistes que tenen lloc als nostres municipis.

1. INTRODUCCIÓ

Amb el present document volem sintetitzar les bases del treball coeducatiu i mostrar als municipis una visió del potencial transformador d'aquesta perspectiva, alhora que oferim algunes pistes per començar a planificar les seves accions.

És clau treballar la coeducació a totes les etapes educatives. D'aquí ve la importància de promoure plans, formacions i intervencions des de les escoles bressol fins als instituts de secundària. Al mateix temps, partim de la necessitat de tenir en compte tota l'educació no formal i informal del territori, amb l'horitzó de promoure municipis feministes.

La coeducació com una mirada i estratègia per prevenir i posar fi a les violències des de l'educació.

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Les iniciatives de coeducació se sustenten en una llarga trajectòria de **treball per la igualtat** i en un **ordenament legal** que, en paral·lel a les demandes de la mateixa la societat, ha anat regulant els drets col·lectius i oferint una base per la lluita contra les violències i les discriminacions.

2.1. Origen del terme i evolució

El concepte *coeducació* neix al segle XIX als Estats Units quan es van implementar les escoles mixtes de persones blanques i negres. Aquí, a casa nostra, el concepte arriba amb la República quan es creen escoles de nens i nenes.

L'escola mixta és un model educatiu en què no hi ha segregació per sexe. És el model educatiu actual més estès, que va començar a implantar-se a partir dels anys setanta incorporant les nenes i noies a un model previ pensat per al gènere masculí.

Tot i que en principi una escola mixta és aquella en la qual no hi ha segregació per sexe, sigui quina sigui la seva metodologia, aquest model es diferencia del **model coeducatiu**, que posa el focus a **prendre consciència del sexisme** i avança fent canvis en la seva organització, continguts, valors i actituds cap a un ideal de convivència lliure de violència.

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Els darrers anys, i gràcies a totes les influències de la mirada interseccional¹ i dels feminismes decolonials², el concepte de coeducació ha continuat evolucionant.

Actualment, quan parlem de *tenir perspectiva coeducadora o feminista* estem posant el focus a generar consciència al voltant dels privilegis i les opressions que travessen les persones, no només les de gènere, sinó també les relacionades amb el racisme, el classisme, el capacitisme, etcètera.

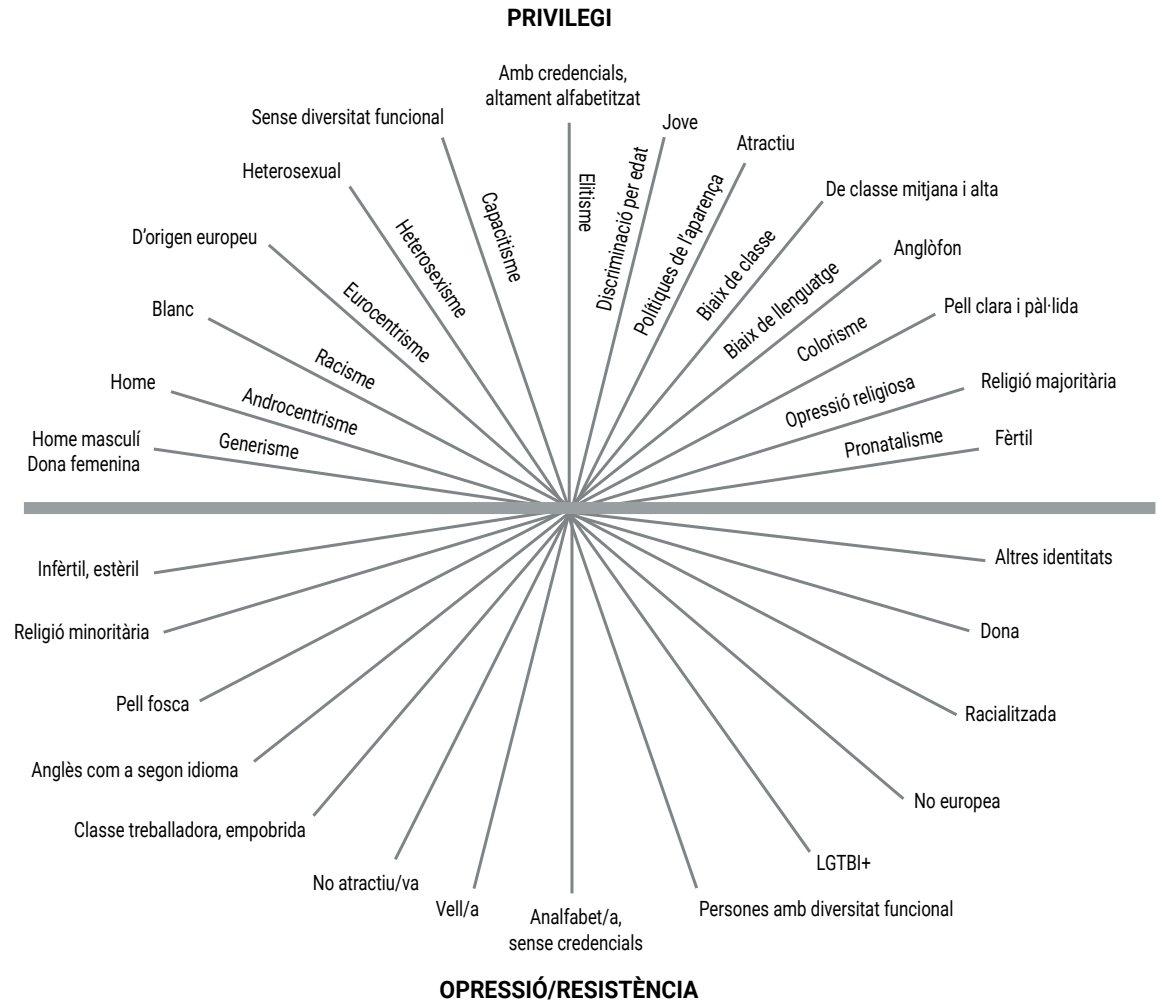
És, doncs, des d'aquesta consciència personal i col·lectiva que podrem aportar una mirada igualitària a les nostres interaccions.

---

¹ La mirada interseccional o la teoria de la interseccionalitat és una mirada i paradigma encunyat per **Kimberlé Williams Crenshaw** (Canton, 1959), una acadèmica nord-americana especialitzada en el camp de la teoria crítica de la raça i professora de dret a la Universitat de Califòrnia i a la Universitat de Colúmbia.

² El **feminisme decolonial** és un corrent del feminisme sorgit a l'Amèrica Llatina que dona importància a la intersecció dels conflictes sexe/gènere, de classe i de raça, relacionant-la amb les institucions i les categories culturals imposades pel colonialisme, i que qüestiona el feminisme més eurocèntric o occidental. Algunes referents són Yuderkys Espinosa Miñoso, Karina Ochoa, Adriana Guzmán, Diana Gómez i la Red de Migración Desarrollo y Género.

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Font: Diagrama «Eixos d'intersecció de privilegis, dominació i opressió», de K. P. Morgan (1996).

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Si no tenim la **perspectiva interseccional** adquirida:

- Perdem capacitat d'anàlisi o comprensió de les situacions.
- Perdem capacitat de contribuir a la igualtat i la justícia en general.
- Podem, amb la intenció d'adreçar una opressió, causar-ne una altra.
- Perdem eficàcia en la intervenció: si em relaciono amb un eix diferent de la persona en la qual estic fent una intervenció, difícilment avançarem.

2.2. Marc normatiu català

Aquests plantejaments han cristal·litzat en diferents lleis i recomanacions que no només promouen les actuacions de coeducació en clau preventiva, sinó que també subratllen la responsabilitat col·lectiva de lluitar contra les desigualtats³.

En destaquem les següents:

- [Llei orgànica 3/2007](#), de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes.
- [Llei 17/2015](#), de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes.

---

³ Tota la normativa catalana la trobareu referenciada a: <http://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/coeducacio/normativa/>

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

- [Llei 17/2020](#), de 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista.
- [Llei orgànica 1/2004](#), de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.
- [Llei 12/2009](#), de 10 de juliol, d'educació.
- [Llei 14/2010](#), de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.
- [Llei 11/2014](#), de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

2.3. Què volem dir amb la paraula *coeducar*?

Una vegada coneguts el significat i l'origen del terme i les bases legals per a les actuacions de coeducació, veiem ara l'amplitud del concepte amb totes les seves dimensions.

Si bé és cert que la paraula *coeducació* s'utilitza de manera general per anomenar la perspectiva feminista en l'educació, a la pràctica depèn de tres **processos diferents**:

Qüestionar
els estereotips
de gènere

Revalorar el món
tradicionalment associat
amb allò «femení»

Promoure el compromís
antiracista i la lluita contra
tots els eixos d'opressió

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Qüestionar els estereotips de gènere

En primer lloc, coeducar suposa reflexionar sobre l'impacte de les nostres actituds, creences i expectatives en relació amb les altres persones. És clau que individualment i col·lectivament siguem conscients de la tendència a reproduir els estereotips i expectatives per raó de gènere i pensem en com podem contribuir a canviar-la.

Ens referim a qüestionar les característiques relacionades amb la feminitat i amb la masculinitat tradicional i revisar la nostra mirada en relació amb «com ha de ser una nena, una dona», «com ha de ser un nen, un home» per complir les expectatives i els rols de gènere.

Al mateix temps, i en relació amb els estereotips, el qüestionament demana prendre consciència del **binarisme de gènere** que aprenem i promovem d'ençà que veiem un cos d'una persona embarassada. Serà nen o nena? I aleshores comença a engegar-se la maquinària d'expectatives, rols i característiques que es projectaran a la criatura.

Finalment, implica prendre consciència que les sancions de gènere fan mal: les sancions de gènere fan sentir «inadequades» totes les persones que les pateixen, i són sancions en forma d'insults, mirades, d'exclusió del grup, d'actituds de menysteniment; en definitiva, violències que tenen lloc de manera més o menys subtil.

Per tant, les accions dirigides a les escoles, o a les mateixes corporacions municipals o altres organitzacions, hauran de passar per un procés de treball que possibiliti l'anàlisi i la detecció d'aquests estereotips, sigui amb accions de formació, sensibilització o assessorament.

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Revalorar el món tradicionalment associat amb allò «femení»

Tendim a associar amb l'esfera femenina tot allò relacionat amb el món de les emocions, la cura de les persones, la cooperació, la sensibilitat, l'empatia, etcètera.

A la nostra societat, i en general a les societats occidentals i eurocèntriques, s'ha començat a **posar en valor ser feminista** i la idea de «posar la vida al centre», però la realitat és que el sistema de creences majoritari concedeix més valor a la producció i menys al sosteniment de la vida.

Aquest fet explica per què encara moltes persones volen fer coses de la «**motxilla blava**» (aquesta metàfora fa referència a les característiques, els valors i les actituds que s'associen amb el món tradicionalment conegut com a «masculí»: les coses importants, les coses de primera, tenir èxit professional, produir, guanyar diners, competir, tenir força, etcètera) i no tantes de les que s'associen amb la «**motxilla rosa**» (tenir permís per mostrar les emocions i connectar-hi, netejar la llar, tenir cura de les criatures i de la gent gran).

Aquesta «motxilla rosa» conté coses que encara es consideren de segona, coses que no tenen tant prestigi. Això explica com, des de petits i a mesura que van creixent, els infants tendeixen a no voler fer coses de la motxilla rosa, i explica com moltes nenes i noies (igual que les dones) sí que fan coses de la motxilla blava.

Així doncs, amb les accions de coeducació no només es pretén possibilitar la igualtat en relació amb el món masculí, perquè es podria acabar reproduint aquesta jerarquia, sinó que es vol qüestionar el sistema de creences i afavorir la visibilització i revaloració de tot allò relacionat amb la cura i el sosteniment de la vida.

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Promoure el compromís antiracista i la lluita contra tots els eixos d'opressió

Des d'aquesta mirada, es vol posar fi a les violències que tenen lloc als nostres municipis, a tota mena de violències.

No només es tracta de treballar per fer que les nenes se sentin protagonistes, que els nens que ho vulguin no rebin sancions per vestir de color rosa o que puguin decidir sobre el seu gènere més enllà del binarisme home/dona. També cal que les persones amb diversitat funcional, les persones que hagin migrat o les persones racialitzades⁴ puguin sentir-se segures i amb benestar als espais de socialització.

El racisme⁵ a les escoles encara és un tabú, perquè en general hi ha molt poca consciència del pes del colonialisme i del racisme a la nostra societat. I la invisibilització genera discriminació. I això també val per a la resta d'eixos d'opressió o desigualtat. No oblidem que una cosa que fem les persones, i, per tant, també infants i joves, és que sovint veiem la diferència com una amenaça. Aquesta és la base de les discriminacions que es pateixen a les escoles, els equipaments, el carrer i el municipi en general.

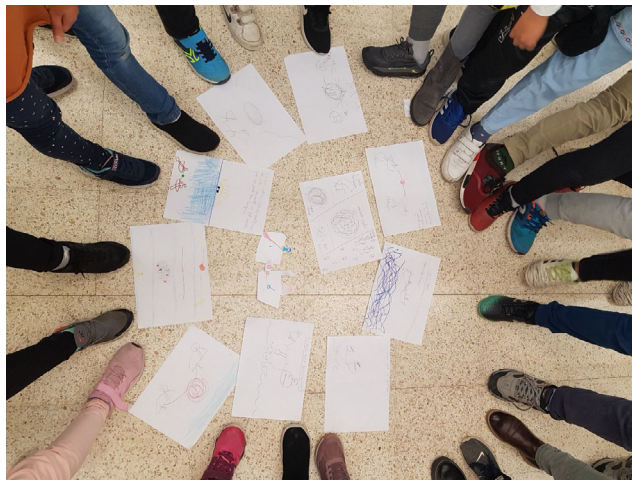
---

⁴ Recomanem visitar el projecte «Escuelita antirracista», disponible a: https://verne.elpais.com/verne/2020/07/02/articulo/1593685817_247553.html
I també el projecte BODI de la Xixa Teatre, disponible a: <https://es.laxixateatre.org/bodi>

⁵ És imprescindible conèixer el treball de «Mares contra el racisme»:
<http://www.madrescontraelracismo.org/index.php/category/prensa/>
<https://escoles.fundesplai.org/blog/lleure/10-activitats-per-combatre-el-racisme-i-la-xenofobia/>
<https://aulaintercultural.org/2021/05/26/racismo-en-las-aulas-una-realidad-incomoda/>

2. MARC CONCEPTUAL I LEGAL

Per tant, les accions de coeducació, han d'incloure propostes preventives en relació amb qualsevol discriminació, i també mecanismes d'intervenció decidida per aturar les agressions i violències que tenen lloc quotidianament.

Font: Cooperativa Fil a l'agulla.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

«Quan l'educació és una pràctica de llibertat, l'alumnat no és l'únic a qui se li demana compartir i exposar-se. Una pedagogia compromesa no només vol empoderar l'alumnat. Qualsevol classe que utilitzi un model d'educació holística, també és un lloc on el professorat creix i s'empodera.»

Bell Hooks

Si som conscients de la necessitat i partim d'una voluntat col·lectiva de transformar a partir de la mirada coeducadora, és el moment de **dissenyar les actuacions**.

- Què hem de tenir en compte?
- Per on comencem?
- On volem tenir impacte?

Les accions de coeducació inclouen un ventall molt ampli de possibilitats, i per triar el punt de partida caldrà comptar amb la voluntat política, el consens entre els diferents agents socials i la complicitat amb les comunitats educatives.

Alguns municipis parteixen de diagnosi prèvies per detectar on hi ha més necessitat o més voluntat de generar processos de treball compartits. D'altres posen en marxa petites accions pilot, formacions, campanyes de sensibilització, etcètera, per anar creixent cap a projectes més amplis.

A vegades les iniciatives no parteixen dels ens municipals, sinó d'altres instàncies com les escoles o les famílies. No hi ha una única manera d'actuar.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Gràcies a les aportacions dels feminismes, avui dia tenim moltes més referències quant a projectes i accions de coeducació de diferents tipus, incloent-hi usos del llenguatge, materials per treballar en el dia a dia, referents i imaginaris diversos per proposar i tenir en compte, etcètera.

A continuació detallem els diversos àmbits d'actuació per al moment que, des del nostre perfil tècnic, centre educatiu o municipi, decidim posar en marxa una línia de treball coeducadora.

D'una banda, proposem una llista dels àmbits d'incidència i d'actuació que pot tenir en compte un centre educatiu i, de l'altra, abordem els àmbits d'incidència que es poden tenir en compte des de la perspectiva d'un municipi, més enllà dels centres educatius.

3.1. Àmbits d'actuació des dels centres educatius

Ús del llenguatge

Si bé continua essent un tema polèmic, cal recordar que el llenguatge crea o invisibilitza identitats, maneres de ser i anomenar-se, de manera que des d'aquí animem que els equips ens fem preguntes sobre com podem usar un llenguatge que ajudi a fer que les persones se sentin incloses i reconegudes.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Hi ha moltes guies d'ús del llenguatge inclusiu o no sexista. En podeu veure un exemple a la [guia 10 punts per visibilitzar les dones en el llenguatge](#).

Distribució i usos dels espais: pati, racons, ambients...

Són molts els equips i les persones que pensen que una manera de dissenyar l'espai condiciona la manera d'habitar-lo. Tenim nombroses experiències arreu del territori en relació amb l'urbanisme des d'una perspectiva feminista als pobles i ciutats. I com a exemple en el món educatiu trobem nombroses experiències de com podem tenir un pati escolar que garanteixi la igualtat d'oportunitats.

Algunes referències per destacar serien els treballs fets per les [cooperatives Coeducació i Col·lectiu Punt 6](#), i també les arquitectes d'[Equal Saree](#).

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Revisió dels materials i iconografia del centre

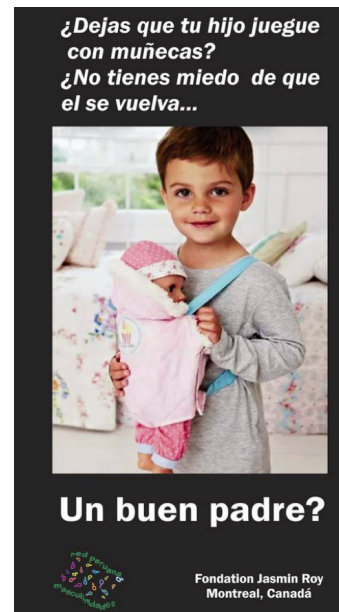
La revisió dels materials i les imatges que fem servir per explicar-nos i il·lustrar la realitat crea uns referents o els invisibilitza. Posar en valor realitats diverses i ajudar a ampliar realitats és clau, al mateix temps que garantim que els materials que utilitzem qüestionen la lògica androcèntrica i afavoreixen la diversitat de referents de tota mena.

Contes, cançons, llibres de text

Cal revisar el llenguatge dels contes, les cançons i els llibres de text, així com les imatges utilitzades, per tal de qüestionar quins models i quines imaginàries oferim.⁶

A «[Itineraris femenins de saber](#)» trobareu diversos materials per ampliar imaginàries més enllà del discurs androcèntric i binari.

A la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya trobareu [recursos per la coeducació](#).

Font: Fondation Jasmin Roy

⁶ Hi ha nombroses guies per treballar els usos dels contes i les cançons. Destaquem aquesta guia de la cooperativa Coeducació: https://ajuntament.barcelona.cat/ciutatvella/sites/default/files/plenari/fitxers/guiacontes_mail.pdf

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Com cuidem els vincles i les relacions: l'educadora o docent com a model

La revisió personal és clau, no només per seguir el propi desenvolupament humà i professional, sinó també com a persones adultes de referència per a aquestes criatures i jovent que acompanyem.

La pròpia acció educativa esdevé un model que pot reproduir models hegemònics quant a la feminitat i masculinitat tradicionals o bé tot al contrari. És clau, doncs, no només prendre consciència de com establim els vincles entre professorat i alumnat, sinó com el mateix professorat es mostra a si mateix davant aquest alumnat.

És important que incloem en el currículum **accions transversals** que ajudin a qüestionar aquests models hegemònics, i també que obrim el ventall de possibilitats i fomentem una altra manera de relacionar-nos entre les adultes.

Les preguntes que ens hauríem de fer des de l'escola són: Tinc espais de revisió o de supervisió de la meva tasca? Si no és així, com me'n podria proporcionar? Com a centre educatiu, com podem generar un espai habitable per a tothom? Com podem anar construint comunitats que posin la cura al centre?

Una font d'inspiració la trobem en l'ètica de la cura, que vol dir «tenir cura de la vida». L'art de trobar l'equilibri entre la pròpia cura i la dels altres, éssers vius, objectes i medi. La relació amb el jo i el que no soc jo implica: responsabilitat compartida, interdependència, atenció i cooperació, trets bàsics per a les relacions interpersonals.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Us recomanem el recurs didàctic [La vida en el centro del CENTRO](#) (2020) elaborat pel grup *Red de educadores y educadoras para una ciudadanía global de Madrid y Valencia* que proposa continguts i activitats per treballar la pedagogia de la cura.

Educació afectiva i sexual

El terreny de la sexualitat té a veure amb una experiència subjectiva, perquè cada persona la viu de manera diferent. Així doncs, la sexualitat és una construcció social que té a veure amb la manera que cada persona té de viure el fet de ser sexuada.

Des que naixem som sexuals. Tanmateix, la manera de viure, d'entendre i d'expressar la sexualitat va canviant en relació amb l'edat, les circumstàncies i les trajectòries personals.

La sexualitat és una qualitat humana que es pot cultivar al llarg de la vida i pot ser una font de plaer i creixement personal.

És imprescindible assenyalar que, alhora, la sexualitat pot ser un camp conflictiu, dolorós i traumàtic. Malauradament, els abusos sexuals són a l'ordre del dia i, d'altra banda, gestionar la diversitat de desitjos, preferències i pràctiques quan compartim la sexualitat amb els altres no sempre resulta fàcil.

A més a més, el sistema patriarcal naturalitza i premia l'heterosexualitat i pràctiques com ara el coit, de manera que margina i sanciona la resta.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Cal treballar per una mirada respectuosa cap a la diversitat sexual i de gènere, i és cabdal que les persones que treballem amb persones ens formem en aquest àmbit.

Sabem que les persones adultes tenim dificultats per acompanyar les preguntes, els interessos o bé el que estiguem detectant. És clau, doncs, apostar per la formació i l'assessorament d'equips especialistes en matèria de sexualitat, des d'una òptica de prevenció i atenció als abusos sexuals, i alhora afavorir una perspectiva de diversitat sexual i de gènere en positiu, lliure i feminista.

Trobareu algunes recomanacions i recursos d'interès a càrrec de [Sidastudi](#) i la [Ciranda](#).

La revisió personal des del rol professional

La **revisió personal** és fonamental per poder afavorir una actitud proactiva en relació amb la mirada coeducativa; afavorir una actitud preventiva en un món on les discriminacions de baixa o alta intensitat formen part de la quotidianitat. Cal que mirem de cara les violències del dia a dia.

Així doncs, és clau **la formació i la revisió personal** de les persones que treballem en el món local. I també és essencial com cadascun de nosaltres llegeix els grups, gestiona les situacions de discriminacions i ajuda a fer que el posicionament personal i les actituds que prenem davant la discriminació facilitin un canvi de mirada més global.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

És imprescindible, doncs, treballar per a un **posicionament personal i professional** que englobi la prevenció de les violències i també la intervenció en les situacions en què ens trobem en la nostra pràctica quotidiana: les violències masclistes no poden quedar impunes, les agressions han de sortir a la llum, cal activar els protocols necessaris i donar una perspectiva política del problema, entendre que va més enllà del cas aïllat, des de la consciència que la violència no es pot veure legitimada o justificada, ni explícitament ni implícitament.

Font: Cooperativa Fil a l'agulla.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

3.2. Àmbits d'actuació més enllà dels centres educatius: cap a un municipi feminista

Els centres educatius són àmbits idonis per posar en marxa projectes de coeducació, però no són els únics des dels quals es pot treballar aquest tema. Cada vegada són més els municipis que es plantegen com esdevenir pobles o ciutats feministes.

En aquest apartat parlem del que ha de tenir en compte un **ajuntament** com a organisme que **reprodueix** o **qüestiona** les desigualtats de gènere des d'una òptica interna.

Podem trobar nombroses recomanacions que un ajuntament ha de tenir en compte per esdevenir feminista «cap enfora». És a dir, podríem parlar d'actuacions en l'àmbit de:

- L'urbanisme.
- La cultura.
- Els esports.
- La salut.
- Etcètera.

Aquí, però, ens centrarem en el que pot fer un ajuntament «**des de dins i cap endins**».

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Per començar, moltes de les àrees de treball que hem esmentat anteriorment al món educatiu també són indicades per al **món local**. Per exemple:

- L'ús de llenguatge.
- La distribució i els usos dels espais.
- Els materials i la iconografia.
- La revisió personal.

Cadascun d'aquests temes impliquen *per se* la necessitat de generar formacions, revisions internes i acompanyaments per tal de promoure una coherència més gran de les administracions en relació amb el feminisme, de manera que discurs i pràctica vagin plegats.

A més d'aquests temes, hi ha un aspecte central per consolidar una visió i pràctica feminista des dels mateixos ens locals: la cura dels equips.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

La cura i els equips

La cura implica una mirada cap a la vida interna de l'organització, que inevitablement també suposa una mirada cap a l'interior de les persones que la formen.

La cura és, doncs, una mirada cap endins que també té conseqüències cap enfora.

Si l'organització es pregunta com s'està gestionant el poder o com són les relacions, això acabarà desembocant en la necessitat que les persones que en formen part es preguntin la relació que tenen amb el poder o quines dinàmiques relacionals estableixen a la feina.

Des d'aquesta perspectiva, el desenvolupament de l'organització i el desenvolupament de les persones són una sola cosa que està en interrelació, en interdependència:

- L'organització no creix si les persones no creixen.
- Les persones no creixen si l'organització no creix.

La cura posa en qüestió ideologies i cultures organitzatives antigues, basades en un model enfocat bàsicament en la productivitat i racionalitat, i en canvi suposa la incorporació de la **subjectivitat** i el **món emocional**, així com actituds d'obertura i curiositat cap a fenòmens no necessàriament agradables com ara el conflicte, la discrepància, el dolor, l'hostilitat o les emocions fortes i l'estrès.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Per tant, hem de desenvolupar una relació més bona amb aquests aspectes de la realitat organitzativa i humana, o, com a mínim, tenir la capacitat de sostenir-los i saber què cal fer amb ells.

La incorporació de la cura és, doncs, una manera de passar de tenir un discurs feminista a tenir-ne una pràctica.

Implica analitzar i transformar **aspectes** tan diversos com ara:

- El clima en què treballen els equips.
- La manera de gestionar els conflictes.
- Els sistemes de governança.
- Les formes d'exercir el lideratge.
- Etcètera.

I també implica garantir que es treballa per erradicar les discriminacions, des de la perspectiva interseccional proposada anteriorment, tant mitjançant **accions preventives** (conciliació, sensibilització) com mitjançant la **gestió de les agressions** quan es produeixen (creació de protocols o gestió d'agressions masclistes).

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Font: Cooperativa Fil a l'agulla.

3.3. La importància de la metodologia

Més enllà dels diferents àmbits i nivells d'actuació que hem de tenir en compte, també cal donar espai a **com volem abordar aquests temes**, ja que sovint estan subjectes a debats públics i socials que no estan resolts i trobem diverses posicions quan ens decidim a treballar de manera col·lectiva.

Actualment, estem avançant amb una agenda feminista en un context molt polaritzat, amb un masclisme que està lluny d'erradicar-se, que troba noves formes de camuflatge i d'acceptació social per certs sectors de la societat que qüestionen, danyen i ataquen els feminismes, tot negant les violències masclistes, LGTBI-fòbiques i racistes, i amb discursos d'odi que queden impunes.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

El treball cap a la igualtat i la transformació social implica trobar-se de manera més o menys explícita els discursos moralistes, negacionistes i masclistes.

Una manera d'abordar-los és pensar que el discurs masclista i racista (si bé el podem detectar molt ràpid en algunes persones, partits polítics i sectors) no només està fora de nosaltres mateixos, sinó que totes les persones tenim una part que és masclista i racista.

El camí de la revisió i transformació personal és un camí de vida, i per això diem que aquesta mirada no pretén arribar a un punt definitiu, sinó que cal promoure una revisió personal que continuarà i alhora remourà l'entorn.

El paper de la revisió personal, en definitiva, ha de formar part de qualsevol metodologia des de la perspectiva de la coeducació, perquè l'experiència mostra que és un tipus de proposta per al qual no val adoptar una posició «políticament correcta» o reproduir un discurs igualitari.

Una veritable pràctica transformadora passa indefectiblement per la reflexió personal, ja que només així es garanteix la capacitat d'anàlisi (i, per tant, la detecció de les discriminacions) i l'agenciament, la presa de responsabilitat envers la transformació.

3. ÀMBITS D'ACTUACIÓ

En aquest sentit, és important que les **intervencions garanteixin**:

- Espais segurs i de confiança, fins i tot de gaudi. És important que les persones puguin expressar-se amb llibertat, fins i tot quan les seves creences són més tradicionals. Poder expressar-les i debatre-les és la manera de possibilitar canvis.
- Metodologies que estimulin l'anàlisi de la pròpia trajectòria personal i de la pràctica quotidiana sense una perspectiva de judici, sinó de compassió i d'estímul.

Per això, tant si les accions promogudes van en la línia de la formació de col·lectius específics (professorat, famílies...), com si es promou l'assessorament (a equips tècnics municipals o també polítics), com si es treballa mitjançant la sensibilització (tallers amb alumnat o tallers mixtos, campanyes específiques), cal garantir aquest marc de treball per tal de possibilitar transformacions individuals i grupals.

4. RESULTATS DE LA COEDUCACIÓ: L'AVALUACIÓ

Si el fet de disposar de bases legals i conceptuals a l'hora de posar en marxa accions de coeducació és imprescindible, també ho és el fet d'obtenir resultats, de copsar les transformacions i garantir que les intervencions serveixen per obtenir els resultats esperats.

Molts dels objectius de les intervencions coeducadores poden semblar molt difusos i difícils d'aconseguir, com el fet de prendre consciència o d'empoderar, i és aquí on els sistemes d'avaluació han de prendre més protagonisme.

4.1. Sentit de l'avaluació

Sovint l'avaluació dels projectes és vista com una tasca feixuga, un «afegit» al qual cal destinar temps i recursos sense que sempre se li trobi una utilitat clara.

Davant aquesta perspectiva, que té a veure amb aspectes molt diversos, proposem trobar-li sentit i posar l'eina de l'avaluació a l'abast de les persones que desenvolupen els projectes.

Entenem l'avaluació com una font d'aprenentatge sobre els projectes de transformació social, i en concret, dels projectes de coeducació.

Per garantir aquest aprenentatge, proposem models d'avaluació allunyats de la visió exclusivament quantitativa que es mimetitza amb el model de les ciències naturals (amb un grup experimental, un grup de control i la possibilitat de quantificar estadísticament l'impacte de la intervenció).

4. RESULTATS DE LA COEDUCACIÓ: L'AVALUACIÓ

Pensem, per contra, que és necessari adoptar **models** que combinin les perspectives:

- Quantitativa (què hi ha).
- Qualitativa (com ho veiem).
- Participativa (què hi podem fer).

Aquesta és una manera més adequada de copsar els processos que hi ha sota les accions de coeducació. Amb aquesta mirada més global podem sortir de la simple valoració de les accions, o del fet de dimensionar el que fan o el que mostren les persones participants, per passar a comprendre la seva mirada envers les desigualtats, o copsar els processos d'agenciament de les comunitats educatives.

4.2. Què vol dir avaluar la coeducació?

Quan iniciem un projecte de coeducació basat en els centres educatius, partim del supòsit que el professorat actua de manera sexista més pel que omet i desconeix que per una acció conscient i deliberada.

És per això que la proposta de transformació coeducativa dels centres educatius s'ha d'articular sobre la presa de consciència del professorat i de tots els col·lectius de la comunitat educativa, des d'una perspectiva interseccional.

4. RESULTATS DE LA COEDUCACIÓ: L'AVALUACIÓ

Per tant, l'avaluació se centra a copsar aquesta presa de consciència, i això depèn de tres **grans objectius**:

- **Copsar els canvis** en la capacitat d'anàlisi que té el professorat, o qualsevol agent educatiu, de les desigualtats de gènere i de qualsevol eix d'opressió.
Per això són útils els models d'avaluació abans-després en què podem observar quina és la capacitat de detecció de discriminacions al principi i al final dels projectes, quina lectura es fa de les situacions quotidianes, quines creences de gènere estan informant del que és «normal», «natural»... i d'allò que es problematitza.
- **Recollir els canvis** en l'agència de les persones participants: fins on se senten responsables de la reproducció de patrons masclistes, racistes, etcètera; quines accions desenvolupen com a resultat dels projectes, o quins canvis es produeixen en les relacions educatives.
- **Donar testimoni dels processos col·lectius** que permeten la transformació dels centres educatius en clau de coeducació: quins espais i temps s'articulen, quina plasmació es fa en plans de treball, documents del centre, propostes concretes... i com es vinculen els diferents actors per tal de generar canvis en l'orientació de l'acció educativa sostenibles en el temps.

4. RESULTATS DE LA COEDUCACIÓ: L'AVALUACIÓ

4.3. Eines per a l'avaluació

Per tal de generar informació sobre aquests tres grans temes proposem una combinació d'eines que ens permeti accedir tant a les valoracions més explícites de les persones participants com als aspectes més latents dels seus discursos.

Ho aconseguirem mitjançant:

- **Qüestionaris.** Es fan abans i després, en accions de llarga durada. Una part important dels qüestionaris se centra a detectar les creences de les persones participants, de manera que es poden valorar els canvis entre tots dos moments.
- **Grups de discussió.** També es realitzen al principi i al final. És una eina amb molta flexibilitat per copsar el discurs grupal, i la informació que aporta en aquest sentit és molt important.
- **Fitxes d'observació.** El fet de disposar d'observacions sistemàtiques de les accions permet que no es perdin informacions a les quals les eines anteriors no arribarien. A més, les fitxes permeten la mirada d'una tercera part, diferent de qui intervé i qui participa.
- **Altres informacions del context.** Sovint tenen lloc reunions o trobades espontànies amb participants o persones pròximes al món educatiu que són una font d'informació interessant al voltant dels projectes i del que estan significant. També hi poden haver esdeveniments aliens a la formació que tinguin un impacte en el procés, pels motius que sigui. És important poder considerar aquestes informacions complementàries a l'hora de comprendre el funcionament i el sentit de les intervencions.

4. RESULTATS DE LA COEDUCACIÓ: L'AVALUACIÓ

La finalitat d'aquestes eines és allunyar-nos d'una noció de l'avaluació que només permeti una quantificació de la participació a les accions o una valoració de les persones participants. Aquests elements poden ser interessants per retre comptes, però no són suficients.

Proposem, doncs, que les avaluacions facilitin una informació més àmplia de tot el que passa quan posem en marxa projectes de coeducació. Aquesta és la manera de connectar amb el seu poder transformador i de generar aprenentatges amb la pròpia pràctica coeducadora.

Podeu veure un exemple de projecte de coeducació als centres educatius municipals a [Cardedeu Coeduca](#).

5. EXEMPLE DE BONA PRÀCTICA

Proposem un exemple de bona pràctica en matèria de política pública municipal, l'experiència del Cardedeu Coeduca.

Es tracta d'un projecte d'intercooperació impulsat per l'Ajuntament de Cardedeu i dissenyat i executat per les entitats **Coeducació, l'Esberla i Fil a l'agulla**.

El projecte Cardedeu Coeduca és una iniciativa de l'Ajuntament de Cardedeu pionera a Catalunya per la seva transversalitat, durada i enfocament. Es tracta d'un projecte integral que incorpora la coeducació als centres educatius de bressol, primària i secundària del municipi en el termini 2016-2020, i que té els **objectius següents**:

- Promoure el desenvolupament integral dels nens i les nenes més enllà dels rols tradicionals associats amb la feminitat i la masculinitat.
- Donar eines al professorat per integrar la coeducació com a estratègia de prevenció de la violència masclista i el desenvolupament d'unes relacions més respectuoses i alliberadores.
- Sensibilitzar i transformar la comunitat entorn de la igualtat efectiva de gènere per fer una societat més justa i equitativa.
- Aportar consciència en relació amb els temes lligats amb la diversitat (gènere, orientació sexual, etcètera) en els centres educatius.

5. EXEMPLE DE BONA PRÀCTICA

Criteris per pensar que són bones pràctiques:

- Metodologia: revisió personal i coherència.
- Cocreació del projecte personal tècnic municipal + persones i entitats expertes.
- Aposta política. Recursos a curt i llarg termini. Compromís i voluntat.
- Mirada comunitària: partir de les escoles i impactar tot el municipi.

Us recomanem el vídeo [Cardedeu Coeduca: un municipi transversalment feminista a través de l'educació](#), elaborat amb el suport de la Diputació i també el vídeo "[Coeducació, la llavor feminista al municipi](#)" de l'Ajuntament Cardedeu

6. RECOMANACIONS

1. Apostar per la mirada coeducadora o feminista sovint no és una tasca fàcil. D'una banda, cal estudiar i apreciar el que el municipi ha estat fent fins al moment i reconèixer totes les iniciatives prèvies. D'una altra, sovint és útil buscar assessorament i suport per planificar accions connectant amb el sentit de per què volem coeducar. Cal partir d'una actitud d'escolta a les necessitats i una consciència dels possibles obstacles que caldrà superar.
2. És tan important estructurar i pensar en el què (quines accions volem promoure, quins continguts volem impulsar) com en el com (de quina manera treballarem). En el context actual, és especialment important la perspectiva interseccional, ja que el masclisme no és l'únic eix que cal atendre, i volem evitar que pel fet d'atendre les discriminacions relacionades amb el gènere en desatenguem o n'agreguem d'altres. Per tant, és important assegurar aquesta mirada quan definim els continguts per impulsar. I al mateix temps, en relació amb el com, les metodologies, partim de la necessitat d'evitar l'adopció de discursos sense una veritable transformació personal i col·lectiva. Les escoles, el col·lectiu docent, els equips municipals, les comunitats educatives... han de passar per un procés de presa de responsabilitat des de la cura i la compassió.
3. El treball de coeducació necessita partir d'aliances i processos col·lectius que poden començar molt abans del mateix inici dels projectes. El fet de generar consensos amb les forces polítiques al voltant de la coeducació és una necessitat important per garantir els recursos i la transversalitat necessàries. I el fet de teixir complicitats amb els centres educatius, amb el moviment feminista i antiracista del municipi, amb les AFA... són maneres de conèixer les seves perspectives i de possibilitar sinergies que seran extremament útils per impulsar qualsevol acció, per petita que sigui. La coeducació ha de passar per les xarxes de treball locals.

REFERÈNCIES DOCUMENTALS

BESALÚ, X. *Diversitat cultural i educació: Per una educació intercultural a les escoles d'educació primària* [en línia] (2006) <<http://www.tdx.cat/TDX-0831106-132627>>.

BONAL, X. *Las actitudes del profesorado ante la coeducación*. Barcelona: Graó, 1997.

CARRASCO, S.; PÀMIES, J.; PONFERRADA, M.; BALLESTÍN, B.; BERTRAN, M. «Segregación escolar e inmigración en Cataluña: aproximaciones etnográficas». EMIGRA Working Papers, 2007 (Núm. 126), p.1-26.

CARRILLO FLORES, I. (ed.). *Desfer la teranyina del gènere des de l'educació*. Vic: Eumo Editorial, 2017.

INSTITUTO DE LA MUJER (2008) *Guía de Coeducación. Síntesis sobre la Educación para la Igualdad de oportunidades entre Mujeres y Hombres*. Madrid: Instituto de la mujer, Ministerio de Igualdad, 2008.

PANDORA MIRABILIA. *La coeducación en la escuela del siglo XXI*. Madrid: Catarata, 2010.

TARABINI, A. *L'escola no és per a tu: El rol dels centres educatius en l'abandonament escolar* [en línia]. Fundació Jaume Bofill (2017) <https://www.academia.edu/35271329/Lescola_no_és_per_tu_el_rol_dels_centres_educatius_en_labandonament_escolar>.

-

Webs i recursos d'interès

Cooperativa Fil a l'agulla

<https://filalagulla.org/recursos/>

REFERÈNCIES DOCUMENTALS

Blog de Catàrsia, colectiva artísticopolítica de asiàticodescendients

<http://catarsia.org/>

Guia de coeducació de Fil a l'agulla

<https://es.slideshare.net/annafil/guia-de-coeducaci-catal>

Projecte BODI de la Xixa Teatre

<https://www.youtube.com/playlist?list=PL6qnMAsLy5DC83NXLAAxRbCgb-PDite5o>

[Red Migración Género y Desarrollo](#)

<http://www.redmgd.org/lared/historia/>

Programa Coeduca't del Departament d'Educació

<http://educacio.gencat.cat/ca/arees-actuacio/centres-serveis-educatius/altres-programes-educatius/educacio-infantil-primaria-secundaria-batxillerat/coeducat/>

Vídeo del programa Cardedeu Coeduca

<https://www.youtube.com/watch?v=350JKjLli-g>

ANNEX

Sexe

La ciència i el discurs mèdic s'han referit al sexe com la condició biològica que determina si una persona és mascle o femella. En general, es distingeixen sis components principals del sexe: la composició cromosòmica, els òrgans reproductors, els genitals externs, els genitals interns, el comportament hormonal i les característiques sexuals secundàries. Hi ha, però, una gran variabilitat en la composició genètica i hormonal que pot aparèixer en cada sexe, i que dona lloc fins i tot a persones classificades com a «intersexuals». És per tot això que les darreres teories feministes matisen les categories de sexe i gènere, entenent que la pròpia diferència biològica és construïda socialment a través d'un procés històric, mèdic i social en el qual aquesta diferència sexual, que fins ara ens semblava indiscutible, no és «només» un fet anatòmic sinó també un fet construït.

Identitat sexual

Identificació que realitza una persona en relació amb si mateixa a l'hora de considerar-se com a home, dona, o en trànsit puntual o permanent entre totes dues categories. La identitat sexual es refereix a una experiència i vivència subjectiva, de manera que és independent del sexe assignat. Ens referim a persones cis quan hi ha concordança entre el sexe assignat i el gènere que la persona s'atribueix, i ens referim a persones trans* quan les persones s'identifiquen amb un gènere més enllà del sexe assignat en néixer. Anomenem amb * les persones trans com a convenció per entendre que dins la categoria trans hi ha una gran diversitat de vivències i designacions.

ANNEX

Gènere

El gènere és la significació que una cultura dona al fet de ser considerat home o dona. Cal subratllar que aquesta significació és dinàmica, es transforma amb el pas del temps, cosa que demostra que no es tracta d'un fet biològic i estàtic, sinó cultural i après i que, per tant, pot canviar.

Sistema sexe-gènere binari

És un sistema àmpliament acceptat i consensuat en la cultura occidental que assumeix que, per tal que els cossos siguin coherents i tinguin sentit, ha d'existir un sexe estable expressat a través d'un gènere estable (tot allò considerat masculí expressa *home*, i allò considerat femení expressa *dona*) que es defineix jeràrquicament i per oposició a través de la pràctica de l'heterosexualitat obligatòria. És a la vegada un model interpretatiu i un model d'organització social.

Però la falta de correspondència entre gènere i sexe (com entén sexe la cultura mèdica) posa en evidència que el sistema sexe-gènere és una realitat social que pot ser qüestionada.

Masculinitat (o subcultura masculina)

La masculinitat és la significació que una societat dona al fet de ser considerat home. Així, actualment, s'espera que els homes siguin forts, decidits, que portin la iniciativa en l'esfera sexual i que sempre en tinguin ganes, que siguin valents i s'arrisquin, que siguin heterosexuals, que siguin els principals proveïdors econòmics de la llar...

ANNEX

Feminitat (o subcultura femenina)

La feminitat és allò que una societat espera de les dones: tendresa, cura dels altres, emotivitat, món privat, passivitat, bellesa... La construcció de la feminitat a casa nostra ha sofert una transformació excepcional els darrers temps. Així, l'espectre d'activitats i valors als quals una dona pot accedir s'han eixamplat enormement (treballar de forma remunerada, dur pantalons, ocupar espais de poder públic, generalització de l'anti-concepció, accés a l'oci, etcètera). Alhora, aquests canvis no han arribat a tothom i, en tot cas, el que no ha canviat per a la majoria és el fet que les dones continuïn essent les principals responsables de les tasques de la llar, amb la sobrecàrrega de treball que això suposa per a elles. També en l'esfera sexual, es continua jutjant la promiscuïtat femenina («puta», «porca») i fins i tot patologitzant («nimfòmana»), mentre que les mateixes actituds dutes a terme per homes no tan sols es veuen normals sinó que, sovint, s'aplaudeixen.

Violència contra les dones o violència masclista

La violència contra les dones té un significat cultural diferenciat d'altres tipus de violència. Es tracta d'un mecanisme de control que respon a l'estructura desigual en les relacions de gènere, en què ja hem vist que allò masculí té un valor superior a allò femení (tant en els aspectes reals com simbòlics).

És un mecanisme que s'exerceix contra les dones, per part de les seves parelles però també per altres dones i homes de la família, quan es tracta de mantenir els comportaments considerats «propis» d'una dona i castigar els que consideren que «atempten» contra l'honra familiar. És un mecanisme que també poden utilitzar desconeguts que fan ús d'una potestat social, fins fa pocs anys qüestionada, que els permet abusar impunement de qui consideren més feble, vulnerable, o de qui consideren que els «provoquen» amb els seus comportaments o respostes.

ANNEX

La violència sexista és un mecanisme que s'utilitza per sotmetre. Però també és un recurs per castigar els avenços de les quotes d'autonomia de les dones. No es tracta només de conductes aïllades. La conducta agressiva que respon a la frustració i que és conseqüència d'una manca de recursos i habilitats socials pot ser utilitzada tant per homes com per dones, per joves i grans, per nens i per nenes. Però quan parlem de violència contra les dones, no fem referència a aquestes conductes, sinó a un mecanisme de control on, de vegades, ni tan sols és necessari recórrer a conductes obertament agressives.

Violències de gènere

Ens agrada definir amb aquest terme en plural el conjunt de violències, directes o simbòliques, perpetrades contra les persones que desafien el sistema sexe-gènere, sigui amb el seu comportament social, transgredint estereotips o amb les seves pràctiques sexuals i orientació del desig. Definiríem com un tipus de violència de gènere, doncs, l'homofòbia, la lesbofòbia i la transfòbia, així com la misogínia o el menyspreu cap a les dones.

Sovint dediquem massa temps a treballar les conseqüències de la violència directa, la més visible. Posem l'èmfasi en unes situacions de maltractament físic o psicològic que no sempre formen part de l'entorn immediat de l'alumnat. En canvi, no parem la mateixa atenció a les situacions de violència cultural (el discurs masclista o el llenguatge sexista com a legitimador de la cultura patriarcal) o estructural. No és estrany trobar patis que continuen fent del camp de futbol un espai tan central com excloent.

Autora

Lídia Casanovas Abancó

Educadora social, formadora i facilitadora.

Noemí Canelles Tigel

Treballadora social, sociòloga i facilitadora.

Membres de Fil a l'agulla, SCCL.

Data

20/7/2021

Coordinació

Oficina de Planificació Educativa

Gerència de Serveis d'Educació

Àrea d'Educació, Esports i Joventut